

МАТЕРІЯЛИ

ДЛЯ

**ПЛЕНАРНОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ім. ШЕВЧЕНКА В ЗДА**

6 листопада 1965 р.

**Український Інститут Америки
Нью Йорк, Н. Й.**

ПОНЕВОЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В СОВІТСЬКІЙ УКРАЇНІ

Роман Смаль-Стоцький

(Передрук із „Тризуб-а”, Париж, число 9-10,
за 1. березень 1936 р.)

I

Тими днями видав Український Науковий Інститут у Варшаві нашу працю „Українська мова в совітській Україні”.

На підставі поданого матеріалу та на тлі цілоти сучасної мовної політики московських большевиків намагаємося дати відповідь на питання: чи українська мова в совітській Україні є повноправна мова, — на рівні з іншими державними мовами на заході Європи, або хоча б на рівні із московською мовою РСФСР.

Дослідивши всестороннє становище української мови на протязі останніх років на совітській Україні, прийшли ми до таких висновків:

1) Українська мова в совітській Україні не є повноправна мова. Українська мова не тільки не має від державної влади належної опіки, — але вона не користується навіть тими правами що-до свого розвитку, як кожна інша мова, — слов'янська чи не слов'янська — за винятком, розуміється, тих мов, інших Московою поневолених, народів, що опинилися в тому самому становищі карельської, інгерманландської, зирянської, білоруської, татарської, туркестанської, грузинської, вірменської, азербейджанської, мов горців Кавказу і т. д.

2) Українська мова в совітській Україні є московським пролетаріатом поневолена мова (на рівні із вичисленими мовами інших поневолених Московою народів). Про напрямок розвитку української мови не рішають українці і інтереси українського трудящого народу, — а тільки інтереси московського пролетаріату і його влада.

Московська влада припинила, від 1930 року почавши, працю українських мовознавців та віддала українську мову на поталу ріжним „партійним мовознавцям”, — дилетантам в роді Кагановича, або просто малограмотним Фінкелеві, Василевському та Хвилі-Мусульбасові.

Ось ці „комуністичні мовознавці” з доручення Москви скасували українське самоврядування в ділянці мови. Вони уне-

можливили вирішування мовних справ згідно з інтересами українського трудячого народу та насильно впровадили обмеження прав української мови в таких ділянках: а) термінології, б) лексики й складні, в) правопису, — роблячи під гаслом „уніфікації” міродайними в цих ділянках для української літературної мови правила й засади московської мови.

3) Пролетарська Москва проголосила українську мову „невідрубною” та „несамобутньою”, цеб-то несамостійною мовою, — вона стала на становищі, у своїй мовній політиці, що українська й білоруська мови не є що-до московської мови відрубними й самостійними мовами. Ось таким чином Москва викреслила ще раз українську й білоруську мови з числа самостійних слов'янських мов і поробила з них якісь „васальні напівмови” московської мови.

Так стара засада чорносотенної царської професури про „единство русскаго языка” відродилася в цій новій формулі московського пролетаріату: що українська й білоруська мови не є самобутні й відрубні від московської. Ті мови є відрубні й самобутні від усіх інших слов'янських мов, але що-до московської мови, то з нею вони творять мовну цілість, в якій панівне місце займає „мова Леніна і Сталіна”, так, як колись до революції — мова Николая II.

4) Пролетарська Москва засудила на смерть мову українського трудячого селянства й робітництва та призначила її на „злиття” з московською мовою.

Щоб добре зрозуміти напрямні московської мовної політики, треба мати на увазі, що вся мовна політика московського пролетаріату наставлена на одну ціль злиття мов взагалі — по перемозі комуністичної революції над світом.

Але тому, що та перемога ще за горами, московський пролетаріат витворив і для сучасности програму для злиття мов у „вужчим розмірі”, а саме в совітському союзі, чи то пак, як Хвиля-Мусульбас говорить, — в совітській Росії, бо це слово (Росія) чим раз частіше зустрічасмо вже в совітських виданнях.

Пролетарська Москва, на підставі науки Марра, здійснює ту програму в двох етапах:

А) Злиття слов'янських мов у Союзі: знищення відрубности й самобутности української та білоруської мов ось таким шляхом:

а) жаргони обмосковленої частини українського та білоруського робітництва московська влада намагається зробити „літературними мовами” України та Білоруси;

б) Справжні українська та білоруська мови „уніфікуються” що-до термінології, лексики, складні, словотвору, правопису з московською мовою, щоб затерти різниці між ними й тими жаргонами з одного боку і з московською, з другого.

в) Гаслом напрямних для дальшого розвитку української та білоруської мов проголошено як найбільше зближення під усяким оглядом з московською мовою. „Єдинство руссаго языка”, цю черносотенну концепцію, як бачимо, і совітська Москва вважає за „вищу мовну форму” і конечний етап на шляху до злиття мов! . . .

г) Щоб „злиття” переводилося скоріше й без перешкод, пролетарська Москва перервала суцільність українського та білоруського мовних обширів, виселивши з прикордонного пасу в ширині около 50 кілометрів українців та білорусинів і сколонізувавши його москалями. Таким чином, Москва спарцелювала на ділі український та білоруський народи на дві частини, та змагає, обмеженням ввозу і вивозу українських та білоруських книжок, до припинення всякого духового зв'язку й виміни думок між українцями та білорусинами по обох боках границі, щоб чим мога скоріше „спарцелювати” тако-ж і їх мови, витворюючи дві літературні мови українські та білоруські.

Б) Другим етапом — це злиття всіх інших мов у совітському союзі з московською. Ця москалізаційна праця вже переводиться і є в повному русі. Обіймає вона, з одного боку, старі літературні мови висококультурних народів тюрко-татарських і грузинського, а з другого боку — молоді літературні мови народів, що почали відроджуватися після останньої революції.

Так, наприклад, стару літературну мову азербейджанську-турецьку проголошено витвором буржуазії й створено кількадесят „літературних мов” з кожного говору й нарічча азербейджанської мови. А тому, що ті нарічча, розуміється, не мають готової термінології, то Москва присилувала, щоб уся московська термінологія без змін була прийнята в тих нових літературних мовах! Ця метода „парцеляції” літературної мови вбиває глибоким клином московську мову і її термінологію в живі мови поневолених народів, утравлізує і обмосковлює їх. Так само вся так звана „націоналізація”, якою пишається Москва, як розв'язкою національного питання — той дозвіл недавно відродженим народам творити власною мовою свою літературу — це на ділі є тільки утравлізація — етап до повного обмосковлення, бо їм і накинута Москва обов'язкове вживання московської термінології!

При всій цій москалізаційній праці під гаслами: „націоналізація”, „уніфікація” обмосковлене царатом робітництво виконує завдання мовних ударників. На цю ціль — „уніфікація з московською мовою” — настановлений весь апарат комуністичної партії, держави, війська, школи, преси, літератури та науки, передовсім мовознавства, якого єдиним завданням стало: встановити для Москви найдоцільніші й найуспішніші методи техніки злиття мов.

5) Таким чином московський пролетаріят продовжує мовну політику московського царату що-до української мови і що-до всіх інших поневолених мов колишньої царської Росії. А що-до української мови зокрема московський пролетаріят є сумлінним виконавцем царського указу з року 1876-го.

II

Ці наукові підсумки становища української мови в совітській Україні вимагають від усіх українців без різниці політичних переконань, а в першу чергу від політичної еміграції УНР, стати одним спільним фронтом і підняти свій голос проти поневолення нашої мови Московією.

Український народ, хоч і знаходиться в тяжкому становищі, не є безборонний. Ми маємо на еміграції легальний уряд України, маємо цілий ряд, еміграцією створених, наукових осередків, що своєю працею здобули собі пошану Західної Європи. Ми маємо на етнографічних землях українських, в Польщі, Румунії та Чехословаччині зорганізоване наше громадянство, з політичними проводами, з науковими і культурно-політичними осередками. Далі маємо ще заморську еміграцію в Канаді та Америці, яка, певне, подасть і свій голос до спільного протесту.

Маємо один шлях потягнути Москву до відповідальності за переслідування української мови перед світовою політично-громадською опінією. А саме, совітська Москва є „членом” Ліги Націй, а це членство дає їй не тільки права, але й накладає обов'язки.

Поневолення української мови, поневолення всіх інших мов підбитих Московією народів: карельців, інгерманландців, комі, білорусинів, татар, туркестанців, грузин, азербейджанців, мов горців Кавказу і т. д., це нечуване варварство нашого століття, це є дикі практики, яких не застосовують в своїх колоніях цивілізовані держави. І Ліга Націй, коли не хоче зганьбити свої завдання перед цивілізацією і людством, мусить стати трибуналом

і посадити в Женеві московських большевиків на лаву оскаржених та потягнути їх до відповідальности.

Виростає тепер питання, як zorganizувати оборону нашої мови перед женецьким трибуналом.

Дуже відповідальне завдання падає тут на уряд УНР і на всю політичну еміграцію, що разом творять сумління нашого народу. Думаємо, що уряд УНР повинен:

1) Виготовити відповідний меморіал до Ліги Націй проти поневолення української мови і прохати визначення комісії для розслідування справи;

2) Закликати Головну Еміграційну Раду до zorganizування масового протесту по всіх осередках еміграції проти поневолення української мови. Відповідні резолюції треба пересилати до секретаріату Ліги Націй. Особливу увагу треба прикласти до того, щоб делегації обійшли з інформаціями і протестами міністерства закордонних справ, посольства і амбасади, міжнародні культурно-політичні й наукові осередки, навіть знаних славістів і мовознавців у Лондоні, Римі, Парижі, Берліні, Варшаві, Букарешті, Празі, Відні, Будапешті, Софії, Гельсінґфорсі з проханням піддержати заходи уряду УНР перед Лігою Націй.

3) Скоординувати свою акцію проти поневолення української мови з акціями інших поневолених народів та їх урядів і виступити на міжнародньому форумі разом з ними спільним фронтом. В цьому напрямку повинен керівничим центром стати „Прометей” — Ліга поневолених народів — і йому суголосні організації.

4) Ціла ця акція української політичної еміграції повинна знайти зрозуміння у всіх українців без різниці політичних світоглядів та розвинути передовсім у двох напрямках:

А) на українських етнографічних теренах Польщі, Румунії і Чехословаччини:

а) Галичина і її науково-культурні осередки — повинна перебрати на себе провід керівничий і діловий тих українських етнографічних земель по-за Риською границею та повинна створити діловий осередок з наукових сил, — бо вся дальша боротьба на міжнародньому форумі відбуватиметься передовсім у науковій площині.

б) Цей осередок мав би завдання перевести шляхом викладів, летючок, пресовими артикулами працю над освідомленням українського громадянства, яке китайським муром відділене від совітської України і не знає, що там діється з українською мовою. Сполучена мусить бути ця праця з акцією широкого на-

роднього протесту проти поневолення української мови, при чому бажаним є, щоб централі культурних організацій, всі „просвіти-читальні”, „Луги” та взагалі всі товариства переслали до Ліги Націй свої протести із жаданням, щоб Ліга Націй визначила спеціальну комісію мовознавців для розгляду цієї справи.

в) Парламентарні репрезентації мають можливість жадати від урядів Польщі, Чехословаччини і Румунії попертя жадання що-до розгляду цілої справи в Женеві, вони мають змогу звернути увагу європейської opinio на цю актуальну справу шляхом інтерпеляцій в парламентах, меморіялів до Ліги Націй і заклик до Англо-Українського Комітету в Лондоні.

г) Бажаним, щоб наукові товариства зложили свої протести не тільки перед Лігою Націй, а тако-ж перед академіями наук усіх народів і видали ще особливий заклик до славістів і мовознавців усіх народів підняти свій голос проти поневолення української мови.

Б) Дуже важливе завдання припадає нашій заморській еміграції в Канаді й Америці. Наша суспільність в Канаді має змогу звернути увагу на те варварство переслідування української мови правительства британського і має змогу апелю до Ліги Націй підсилити оборону української мови. Наше громадянство в Америці мусить масовими протестами, спрямованим до уряду Сполучених Держав, завершити цю оборону.

Це в стислих рямцях план тієї праці, яка стоїть перед українською політичною еміграцією і всією українською суспільністю.

Хай до 1 вересня 1936 року, до відкриття нової асамблеї Ліги Націй в Женеві, не знайдеться ні одної української організації наукової, культурної, громадської, жіночої, студентської, спортової, що не надіслала б свого протесту до секретаріату Ліги Націй в Женеві!

— — — — —